

הקדמה

כרך התעודות לזכרו של ראש הממשלה יצחק רבין נולד בעקבות הירצחו ב־4 בנובמבר 1995, י"ב בחשוון תשנ"ו. ימים ספורים אחר הרצח, בשעת היגון וההלם, הוטל על גנזך המדינה להקדים את עריכתו והוצאתו של ספר רבין בסדרה להנצחת זכרם של נשיאי ישראל וראשי ממשלותיה. צוות של שתי עובדות בגנזך המדינה שקד על איסוף וריכוז של החומר. הן אספו תעודות בארכיונים שונים ברחבי הארץ: ארכיון צה"ל, שבאוצרותיו שמורים מסמכים מתקופת שירותו הצבאי של רבין ומימי כהונתו בתפקיד שר הביטחון; גנזך המדינה, שבגנזיו שמורות התעודות מתקופת כהונתו כשגריר ישראל בווינגטון ואחר כך כשר העבודה ומשתי תקופות כהונתו בתפקיד ראש הממשלה; ארכיון מפלגת העבודה בבית ברל, ששם נמצא חומר רב משנות פעילותו המפלגתית; ארכיון התנועה הקיבוצית המאוחדת ביד טבנקין וארכיונים נוספים בארץ. תיעוד רב ערך על יצחק רבין נמצא גם בארכיון הלאומי של ארצות־הברית בווינגטון. עובדות הצוות גם ראינו כמה מידידי הבולטים של רבין מתקופת שירותו הצבאי ואישים נוספים שהיו במחיצתו, ושעבדו אתו במהלך חייו. רוב הראיונות פתוחים לציבור.

היענות ברוכה של הציבור לפנייתנו למסור לנו תכתובת אישית של רבין, העשירה את האוסף שבידינו: לאה רבין ז"ל ותבל"א אחותו רחל רבין-יעקב מסרו לנו מבחר ממכתביו של רבין לבני המשפחה; וחבריו הקרובים, כמו עוזי נרקיס ז"ל ויבל"א עמוס חורב, יצחק (איצ'ה) בראון, צבי זמיר ואישים אחרים, מהם כאלה שביקשו לשמור על פרטיותם, מסרו לנו מכתבים שכתב אליהם. מכתבים אלה האירו באור אחר את התדמית שיצר רבין לעצמו כי איננו כלשונו "מכותבי המכתבים החרוצים" ואיננו "אמן כתיבת המכתבים".

מן האוסף הרחב שאספנו הכנו בשלב העבודה הראשון מבחר של תעודות לפרסום החל מילדותו של רבין ועד יומו האחרון, והתכוונו להוציא כרך מסמכים אחד, בדומה לכרכים האחרים שפרסמנו בסדרה. מאחר שחלק גדול מן החומר שלאחר שנת 1970 היה עדיין חסוי וחלו עליו כללי החיסיון של חוק הארכיונים, הצטמצמו בבחירת חומר גלוי, כמו נאומים ודברים בשיבות פתוחות וחליפת מכתבים בנושאים גלויים. במהלך העבודה נוכחנו כי בדרך זו לא נוכל להעמיד קובץ תעודות שישקף בצורה ראויה ועל פי כללי המחקר הנאות את פועלו של רבין בשנים שהחומר הארכיוני עליהן עוד לא נפתח לציבור. על כן החלטנו לחלק את המשימה לשתיים ולפרסם בשלב זה כרך תעודות שייסקור את פעילותו של רבין עד תום שירותו הצבאי, עד סוף שנת 1967. ארכיון צה"ל היה שותף לעבודתנו והוא הקדים לפתוח עבורנו מסמכים לפרסום. הוא גם העמיד לעיוננו תעודות רבות שסייעו לנו במחקר לכתיבת הערות ההסבר.

אף שקיבלנו עלינו לקצר את היריעה עדיין יש בידינו כ־3,000 מסמכים, ומתוכם קיבצנו את האוסף שלפנינו, שרובו ככולו תעודות שנחשפות ומתפרסמות כאן לראשונה. בבחירת המסמכים ניסינו לפרסם מעט המחזיק את המרובה: מעט ממכתביו של רבין אל בני משפחתו המאפיינים את מערכת היחסים המשפחתית ואת הקשרים ההדוקים בינו לבין אביו ואחותו וכן את בניית חיי המשפחה שלו מראשיתם; מבחר מצומצם מפקודות מבצע ומברקים מיומן האלחוט של הפלמ"ח בימי מלחמת העצמאות; מבחר מדבריו מן התכתובת בצבא המאפיינת את פעילותו של רבין בכל אחד מן התפקידים שבהם כיהן; מבחר מדבריו בדיוני המטכ"ל ובדיוני סגל הפיקוד הבכיר שמשקפים את תפיסותיו האסטרטגיות והטקטיות; מעט ממכתביו אל חבריו בצבא שבהם חשף את מחשבותיו ואת נפתוליה של המערכת הפנימית בצה"ל ומעט מחוויותיו מנסיעותיו לחוץ לארץ ומן המראות שראה שם. נתנו דעתנו להציג תעודות שמשקפות את התפתחותו של צה"ל ואת תולדות המדינה. בהערות לתעודות השתדלנו לבד מהארת המסמכים להשלים נושאים שאינם מופיעים במסמכים.

לתקופת ההמתנה ולמלחמת ששת הימים ייחדנו שני פרקים נפרדים. ערכנו אותם במתכונת של יומן, שבו הבאנו את השתלשלות האירועים היומיומית מזווית פעילותו של רבין ושילבנו בו דברים שאמר בישיבות המרובות שבהן השתתף. רבין היה צלם חובב והרבה לצלם, כפי שמעידים כמה מן המכתבים והתמונות שבספר. שיבצנו בספר תמונות רבות של רבין ובני משפחתו ושל אירועים הנזכרים בתעודות, באמצעותן ביקשנו להחיות את התקופה ולהציגה כפי שנראתה בעין המצלמה. בהכנת התשתית לכרך ולמפעל כולו, שכללה איסוף תעודות, מיון ועיבודן, מפגשים עם מקורביו של רבין וקיום ראיונות עם כמה מהם, השתתפו עמירה שחר, הילה לב רן-חותם וזאב ארון. אנחנו מקווים שכרך התעודות יתרום לתיעוד פעילותו של רבין כאיש צבא ולהעמקת המחקר המתועד של שנות העיצוב והבנייה של צה"ל.

הבעת תודה

אנו מבקשים להודות לכל האנשים שסייעו לנו בהכנת הספר: למר חיים ישראלי יושב ראש הוועדה להנצחת זכרם של נשיאי ישראל וראשי ממשלותיה שמלווה את מפעל ההנצחה מראשיתו ותורם לנו מחמתו; לפרופ' אביתר פריזל, גנז המדינה לשעבר, שהיה שותף לאחר רצח רבין לתכנית ההנצחה והיה מעורב בכל שלבי העיצוב והעריכה של הספר.

תודתנו לבני משפחתו של יצחק רבין: לרעייתו לאה רבין ז"ל ותבל"א אחותו רחל רבין-יעקב שהעמידו לרשותנו תעודות מהאוסף הפרטי שלהן; התעודות שמסרה לנו לאה רבין הן משנים מאוחרות יותר בחייו של רבין והן נתפרסמה בכרך הבא שאנו מתעתדים להוציא לזכרו של רבין. תעודות נבחרות מאוסף רחל רבין-יעקב מתפרסמות בכרך זה ואנו מודים לה על כך וכן על עזרתה בפענוח עניינים שונים שהופיעו בתעודות. תודה לדליה רבין-פילוסוף, בתו של יצחק רבין, שתמכה בפרסום הספר ובתפקיד יו"ר מרכז יצחק רבין נענתה לכל פניותינו לקבל תצלומים לספר והעמידה לרשותנו תצלומים ותמונה של מרסל ינקו מן האוסף הפרטי של המשפחה.

תודה מיוחדת למנהלת ארכיון צה"ל מיכל צור ולמנהל הפורש אורי אלגום על שיתוף הפעולה והתמיכה מראשית דרכו של המפעל: מנהלי הארכיון זירזו תהליכים מנהליים ופעלו לקיצור תהליכי חשיפה של התעודות ומתן אישור לפרסום; הם נענו בכל עת לבקשותינו ופתחו בפנינו תיעוד רב ערך שסייע במחקר לספר. לולא עזרתם ופתיחותם לא ניתן היה להשלים את הכנתו של ספר זה.

תודה לד"ר מרדכי בראון, שקרא את כתב היד של הספר, העיר הערות חשובות, ניכש עשבים והוסיף לנו מחמתו ומן הידע הרב שבאמתחתו. תודה לפרופ' יחיעם ויץ שקרא את הערכים הביוגרפיים של הספר ושיפר את הטעון תיקון.

תודה לכל מנהלי הארכיונים ברחבי הארץ ועובדיהם, שסייעו לנו באיתור תעודות ותצלומים לספר ולמפעל כולו: לאהרן עזתי מארכיון התנועה הקיבוצית המאוחדת יד טבנקין; למיכאל פולישצ'וק מארכיון מפלגת העבודה בבית ברל ולקודמו בתפקיד ברוך תור רז; לנרי לבנה מארכיון ה"הגנה"; לרחל רובינשטיין מהארכיון הציוני; לדורית בן-עמי מארכיון מרכז רבין; לאביבה קרטון; דורית הרמן; דורון אביעד; לשירלי ראובני וגואל אביעד מארכיון צה"ל וכן לצבי מור מעין גב; לדבורה אורנטברג מתל קציר; לענת לזרוביץ משמיר; לרפי וינמן משדה נחמיה; לרבקה גפן מגדות ולנילי לב ארי מן.

תודה ליעקב נמרודי על הענקת תצלומים; לסגן אלוף יורם בוסקילה, לשעבר ראש תחום היסטוריה ומידע של חיל האוויר על התצלומים לספר; ולסופר – מיפוי על הכנת המפות.

תודה לחבריו לנשק של יצחק רבין שהסכימו להתראיין למפעל ההנצחה והעמידו לרשותנו תעודות ותצלומים: לעוזי נרקיס ז"ל ותבל"א אשתו אסתר; לעמוס חורב; לישראל טל; לישכה שדמי; ליצחק בראון; לצבי זמיר ולאורי בן-ארי.

תודה לכל מי שעסק בהכנת הספר לדפוס: לוורדה לנרד על עריכה לשונית של הספר ולעדינה דרכסלר שהתקינה את כתב היד בשלבי העריכה הראשונים; לוורה עדן ולנורית מדר שהדפיסו את כתב היד; לרחל יורמן שהכינה את המפתח; לשושי מרגלית שתכתבה את הראיונות ולחננאל גולדברג שסייע ללא לאות בהבאת הספר לדפוס.

תודה לעורכים של כרכי ההנצחה בגנזך המדינה ארנון למפרום, לואיז פישר וחגי צורף שסייעו בכל השלבים של עריכת הספר, וכן ליעל רז ולשגיריים בדימוס פנחס אליאב, ברוך גלעד ויואל שר שתרמו לנו מידיעותיהם.

תודה לכל האנשים הרבים ששלחו תעודות ותצלומים מן האוספים הפרטיים שלהם ולכל מי שסייע לנו במידע לצורך הכנת הביוגרפיות וההערות שבספר. תודה לכל אלה ולרבים אחרים ששמם שמור עמנו, שסייעו לנו ברוחב לב. יבואו כולם על הברכה.

מידע על עריכת המסמכים

מתכונת העריכה – הכרך שלפנינו נערך במתכונת שונה מן הכרכים הקודמים בסדרה.

הערה מקדימה מופיעה לפני (כמעט) כל תעודה ותעודה. הערות אלה נועדו להבהיר את הרקע ההיסטורי למסמך ולהשלים מידע על תכתובת הנוגעת אליו.

הערות שוליים מבהירות עניינים לא ברורים המופיעים בגוף התעודה ומידע ביוגרפי על אישים שלא ייחדנו להם ציונים ביוגרפיים בסוף הספר.

הערות עורך שולבו בין התעודות. הן משלימות מידע על עניינים הנוגעים לכמה תעודות וכן על תפקידיו השונים של רבין ועל פעילותו. הערות אלה מוספרו במספור השוטף של התעודות.

יומן ימי ההמתנה ומלחמת ששת הימים – שתי הערות עורך (מס' 182 ו-183) כוללות את סקירת האירועים לימים 25 במאי עד 10 ביוני 1967 והן נערכו במתכונת יומן. דבריו של רבין בישיבות השונות שהשתתף בהן בשבועות אלה שולבו בגוף היומן וצוינו בהזחה של הטקסט.

כתורות – כותרות התעודות כתובות במתכונת אחידה, על סמך מידע המופיע במסמכים או שאוב ממקורות ארכיוניים אחרים. במרבית המסמכים שנשלחו לממלאי תפקידים בצה"ל, וכן בפרוטוקולים של ישיבות המטכ"ל, סגל הפיקוד הכללי או ישיבות מפקדים לא ציינו את מקום הנמען או את מקום הישיבה בהנחה שהישיבות התקיימו בקרייה בתל אביב ושלשם נשלחו רוב המסמכים. בכל האיגרות השמטנו את הכתובת המקורית ואת התאריך בצורה שבה נכתב במקור, ולא ציינו אם התעודה הנמצאת ברשותנו היא העתק או מקור. תאריכים עבריים רשמנו רק במקרים שבהם התאריך העברי רשום במסמך. בכל המקרים ציינו את תאריך משלוח המכתב ולא תאריך קבלתו.

נוסח המסמכים – השתדלנו לשמר ככל האפשר את רוח התקופה ואת סגנונו האישי של רבין כפי שאלה באים לידי ביטוי במסמכים. השארנו במסמכים חלק משיבושי הלשון שהיו אפייניים לו ולבני התקופה ורק במקרים קיצוניים תיקנו או השמטנו מילה או מילים אחדות מן התעודה. שמות מקומות, אישים ומוסדות שנכתבו בצורה אופיינית לתקופה שבה נכתב המסמך הושארו כצורתם ובמקרים אחדים הובהרו בסוגריים מרובעים.

השמטות – בדרך כלל השתדלנו להביא את התעודות בשלמותן. אך במקרים לא מעטים השמטנו קטעים מן המסמכים. חלק מן ההשמטות נובע מטעמים של ביטחון המדינה, יחסי החוץ שלה וצנעת הפרט. רבין כתב לחבריו בגילוי לב ובמקרים שבהם חששנו מפני פגיעה באיש זה או אחר השמטנו קטעים מן המכתבים וכך נהגנו גם בפרוטוקולים של ישיבות המטכ"ל. לא השמטנו קטעים העוסקים ב"רכילות ארגונית-צבאית" אם אין בהם כדי לפגוע בקצין זה או אחר. חלק גדול מן ההשמטות נובע משיקולי עריכה, במיוחד בפרוטוקולים של ישיבות המטכ"ל. דבריו של רבין נאמרו במקרים רבים תוך כדי דיון ולפני קהל שומעים שידעו במה מדובר. נוסף על כך פענוח הפרוטוקולים לא תמיד ברור ולפעמים נכתבו דברים משובשים. כדי להקל על הקוראים השמטנו קטעים לא ברורים מן התעודות מבלי לפגוע בתוכן.

השמטה או אי בהירות באשר למילה אחת צוינה [-] וכך עד חמש מילים [----]. יותר מחמש מילים סומנו [.....].

התקנת המסמכים – כל המסמכים הותקנו על פי כללי הכתיב חסר הניקוד הנוהגים כיום. בגלל אופיים הצבאי של המסמכים מרובים בהם ראשי התיבות והקיצורים. פתחנו את ראשי התיבות או הקיצורים בהופעתם הראשונה בכל מסמך, ובהמשכה השארנו אותם כפי שנכתבו בתעודה. רשימה של הקיצורים וראשי התיבות מופיעה בעמ' 583.

חתימה – החתימה תואמת תמיד את החתימה במכתב המקורי. במקום שאין חתימה על המסמך פרסמנו אותו בלי חתימה.

ציונים ביוגרפיים – בעמ' 569 מופיע נספח ביוגרפי. השיקולים שהנחו אותנו בבחירת האישים ובעריכת הביוגרפיות מופיעים בראש הנספח.

מפות – בספר שמונה מפות המבוססות על מפות שפורסמו בספרו של נתנאל לורך "מלחמת העצמאות" ובספרו של אריה שלו "שיתוף פעולה בצל עימות", שניהם בהוצאת הספרים של משרד הביטחון שהתירה לנו באדיבותה את השימוש בהן. המפות עודכנו ושורטטו מחדש על ידי סופר-מיפוי, ירושלים; המפה בעמוד 512 שורטטה על יסוד מפה מארכיון צה"ל ומפה שהוכנה במרכז למיפוי ישראל עבור הספר "לוי אשכול, ראש הממשלה השלישי, מבחר תעודות מפרקי חייו" בהוצאת גנזך המדינה.